

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет дошкільної та початкової освіти імені Валентини Волошиної

Кафедра початкової освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: Формування почуття патріотизму у молодших школярів в умовах
Нової української школи**

Студентки 2 курсу МППЗ групи

Освітньої програми Початкова освіта. Психологія

Спеціальності 013 Початкова освіта

Ступеня вищої освіти магістр

Чеснюк Віталіни Віталіївни

Науковий керівник: Любчак Л.В. канд. пед. наук,
доцент

Розширена шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Голова Екзаменаційної комісії _____

(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени Екзаменаційної комісії _____

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

Вінниця - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	10
1.1. Суть та завдання патріотичного виховання молодших школярів в умовах розбудови Української держави	10
1.2. Історико-педагогічний аспект проблеми патріотичного виховання особистості	23
1.3. Змістова структура патріотичного виховання учнів молодшого шкільного віку	34
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
2.1. Реалізація завдань патріотичного виховання в позаурочній роботі з молодшими школярами	43
2.2. Доцільне використання змісту навчальних дисциплін у вихованні патріотичних почуттів молодших школярів	55
2.3. Досвід організації патріотичного виховання з учнями молодшого шкільного віку в позаурочній діяльності	66
2.4. Експериментальна перевірка сформованості патріотичних почуттів учнів молодшого шкільного віку	72
ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	101
ДОДАТКИ	112

ВСТУП

Актуальність дослідження. Українське суспільство стоїть перед викликом виховання патріотичної молоді, яка була б здатна свідомо сприймати, любити і берегти свою країну. У сучасних умовах становлення Нової української школи, де освітній процес зосереджений на розвитку критичного мислення, творчості та громадянської активності, формування почуття патріотизму стає важливим завданням виховання молодого покоління.

У контексті сучасних викликів і трансформацій українського суспільства, важливо розуміти роль школи як основного майданчика формування патріотичних цінностей у дітей. Високий рівень патріотизму серед молодого покоління сприятиме зміцненню національної ідентичності, підвищенню громадянської активності та відповідальності за майбутнє розвитку України.

Патріотичне виховання молодших школярів та й усієї молоді в системі навчально-виховної роботи є надзвичайно своєчасним і необхідним. Саме в молодшому шкільному віці закладаються основи формування громадянина-патріота України. І те, чи виростуть із наших школярів свідомі громадяни, залежить, у першу чергу, від добре продуманого і організованого національно-патріотичного виховання. Виховання в дусі національної самосвідомості, любові до рідного краю, народу, його мови, традицій, обрядів, звичаїв, морального становлення.

Проблема патріотичного виховання набула особливої актуальності із здобуттям формальної незалежності Україною в 1991 році та відстоюванні фактичної незалежності в умовах сучасної війни. З того часу значна кількість педагогів та психологів займається питанням патріотичного виховання сучасної молоді в умовах суверенної держави. З'являється ряд концепцій, які стосуються виховання підростаючого покоління нашої держави. Зокрема, С. Гончаренком разом з іншими педагогами було створено «Концепцію позакласної виховної

роботи загальноосвітньої школи», в якій авторами визначені основні напрямки виховання підростаючого покоління. Основою виховання учнів у даній концепції є національний ґрунт [18].

У «Концепції виховання підростаючих поколінь суверенної України» О. Киричука чітко визначено місце і роль педагога у вихованні молоді на певних вікових етапах [34]. З'являється значна кількість публікацій з даної теми в педагогічній періодичній пресі. Особливого значення варто надати працям та статтям М. Стельмаховича, в яких автор особливу увагу приділяє українському національному вихованню саме в умовах початкової школи [78-83].

У Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) визначено основні пріоритетні напрями реформування виховання, серед яких чільне місце займає формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розвитку держави, готовності її захищати [22].

Ураховуючи зміни в суспільно-політичному житті України, стає все важливішим формування почуття патріотизму та відданості загальнодержавній справі в молодого покоління. Кожен навчальний заклад повинен стати місцем, де дитина вчиться бути громадянином-патріотом України, готовим брати на себе відповідальність за розвиток країни як суверенної, незалежної, демократичної, правової та соціальної держави, забезпечувати її національну безпеку та сприяти єдності української політичної нації.

З метою удосконалення системи національно-патріотичного виховання науковці та практики все більше звертаються до досягнень педагогічної теорії та практики. У сучасних умовах набуття незалежності та територіальної цілісності України надзвичайно важливим є виховання у молодого покоління, зокрема у дітей молодшого шкільного віку, почуття гордості за свою державу та формування національної свідомості.

Проблема патріотизму та патріотичного виховання молоді стала національною. Це підтверджують державні документи, такі як Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Програма українського патріотичного виховання дітей та молоді, а також Державний стандарт початкової освіти.

Розробкою даної проблеми займалися багато науковців, представники різних галузей науки. Проблему формування в молодших школярів патріотичних почуттів, національної самосвідомості розглядали такі українські дослідники: І. Бех, Т. Бондаренко, В. Борисов, О. Вишневський, Т. Гавлітіна, В. Кузь, Н. Кузьменко, Р. Петронговський, Ю. Руденко, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, Б. Ступарик, О. Стьопіна, К. Чорна та ін.

Але, незважаючи на це, сьогодні існує потреба у дослідженнях, які б узагальнили, систематизували існуючі підходи з даної проблеми. Враховуючи все вищесказане, нами і була обрана тема кваліфікаційної роботи: «Формування почуття патріотизму у молодших школярів в умовах Нової української школи».

Дана кваліфікаційна робота спрямована на дослідження процесу формування почуття патріотизму у молодших школярів в умовах Нової української школи. Шляхом аналізу теоретичних основ патріотичного виховання та практичних аспектів організації виховної роботи в школах, метою роботи є виявлення ефективних шляхів, форм та методів формування почуття любові до рідної країни у молодших школярів. Результати дослідження мають сприяти розробці та впровадженню форм і методів виховної роботи, які сприятимуть активному вихованню патріотизму серед молодого покоління.

Об'єкт дослідження – процес патріотичного виховання особистості в українській системі освіти.

Предмет дослідження: форми, методи та прийоми патріотичного виховання молодших школярів в Новій українській школі.

Мета: теоретично обґрунтувати зміст, завдання, принципи патріотичного виховання та експериментально перевірити ефективність форм та методів виховання патріотичних почуттів учнів початкової школи в умовах Нової української школи під час урочної та позаурочної діяльності.

В основу нашого дослідження було покладено **припущення** про те, що підвищенню рівня сформованості патріотичних почуттів учнів молодшого шкільного віку може слугувати правильно організована виховна робота в позаурочний час та доцільне використання вчителем початкової школи змісту дисциплін різних предметів, особливо мовного циклу, що сприятиме покращенню знань дітей національної символіки, історії рідного краю, фольклору, звичаїв і традицій, родоводу тощо за умови ефективного поєднання урочної та позаурочної роботи, підбору найбільш доцільних методів, засобів та форм виховної роботи.

Відповідно до об'єкту, предмету та мети дослідження було виокремлено наступні **завдання**:

- 1) на основі аналізу наукових джерел розкрити історико-педагогічний аспект проблеми патріотичного виховання особистості;
- 2) проаналізувати зміст, завдання та структуру патріотичного виховання учнів молодшого шкільного віку;
- 3) експериментально перевірити стан сформованості патріотичних почуттів у молодших школярів в умовах Нової української школи;
- 4) систематизувати форми, методи патріотичного виховання молодших школярів для використання педагогом у Новій українській школі.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз, синтез, порівняння науково-педагогічної літератури з проблеми виховання патріотичних почуттів молодших школярів;

емпіричні: спостереження за освітнім процесом, вивчення та узагальнення педагогічного досвіду, спостереження, анкетування, аналіз творчих робіт учнів, методика «Незакінченні речення», педагогічний експеримент.

Теоретичне значення дослідження визначається описом технології патріотичного виховання учнів молодшого шкільного віку в освітньому процесі Нової української школи. Набуло подальшого розвитку положення про можливість цілеспрямованого розвитку патріотичних почуттів молодших школярів у процесі позаурочної роботи.

Практичне значення полягає в систематизації форм та методів національно-патріотичної роботи з метою розвитку патріотичних почуттів молодших школярів; формулюванні рекомендацій вчителям початкової школи щодо змісту патріотичного виховання учнів у позаурочній діяльності.

База дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась нами на базі Холодівської гімназії та Білоусівського ліцею Тульчинської міської ради Вінницької області. Дослідженням було охоплено 45 учнів 3-їх класів.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Нові педагогічні виміри професійного розвитку майбутніх учителів: сучасні реалії та виклики», тема: «Виховання у молодших школярів почуття патріотизму у процесі позаурочної роботи», (Бердянськ, 15 листопада 2023 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми педагогічної освіти в контексті євроінтеграції: теорія, практика, інновації», тема: «Роль сім'ї у формуванні почуття патріотизму молодших школярів» (Миколаїв, 9 листопада 2023 року); міжвузівській науково-практичній конференції «Патріотичне виховання в освіті та соціальній роботі: уроки минулого та сучасний погляд», тема: «Шляхи формування патріотизму в дітей молодшого шкільного віку» (Хмельницький, 22 лютого 2024 року); II Міжнародної науково-практичної конференції «Початкова освіта сьогодення:

проблеми та перспективи вирішення», тема: «Реалізація завдань патріотичного виховання в позаурочній роботі з молодшими школярами» (Переяслав, 20 березня 2024 року); VIII Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти», тема: «Використання змісту навчальних дисциплін у вихованні патріотичних почуттів молодших школярів» (Вінниця, 25-26 березня 2024 року); VII Всеукраїнських психологічних читаннях «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів», тема: «Особливості формування патріотичних почуттів у сучасних молодших школярів», (Умань, 17 квітня 2024 року); Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти», тема: «Використання ідей класиків педагогіки у патріотичному вихованні молодших школярів» (Вінниця, 18 квітня 2024 року).

Основні результати дослідження висвітлено у 2 **публікаціях** автора.

1. Чеснюк Віталіна. Шляхи формування патріотизму в дітей молодшого шкільного віку. *Патріотичне виховання в освіті та соціальній роботі: уроки минулого та сучасний погляд* : матеріали міжвузів. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22 лютого 2024 року) : Хмельницький: ПП «А.В.Царук», 2024. С. 254-258.

2. Чеснюк Віталіна. Використання ідей класиків педагогіки у патріотичному вихованні молодших школярів. *Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти: збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції* (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 18 квітня 2024 р.) / редкол.: Н. Олійник, В. Імбер, Н. Казьмірчук, Г. Кіт, Н. Комарівська, Л. Любчак, Н. Стахова, Ю. Бондар; за заг. ред. Н. Олійник. Вінниця, 2024. Вип. 1. С. 205-209.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукових джерел з проблеми патріотичного виховання особистості дозволив нам розкрити теоретичні основи патріотичного виховання молодших школярів. Сьогоднішні державні документи стратегічно визначають завдання виховання в особистості почуття любові до Батьківщини, свідомого виконання громадянських обов'язків на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, а також утвердження якостей громадянина – патріота України. Стратегічною основою виховання в українській школі є національна ідея, яка відіграє роль консолідуючого фактора в формуванні активної громадянської позиції та відповідальності перед народом і країною.

Патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів у системі національного виховання, спрямоване на розвиток патріотичних почуттів, любові до власного народу, глибокого розуміння громадянських обов'язків та готовності захищати державні інтереси Батьківщини. До засобів цього виховання науковці відносять вивчення рідної мови, історії, літератури, фольклору, національного мистецтва, національних символів, традицій та обрядів, родоvodu, природи рідного краю, культурно-духовної спадщини України та ін.

Патріотичне виховання вчені розуміють як формування гармонійної, розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативністю. Метою національно-патріотичного виховання є становлення незалежного українського патріота, гуманітарія і демократа, виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високих цілей.

Серед важливих завдань патріотичного виховання учнів можемо виокремити: утвердження патріотичних цінностей у свідомості та почуттях особистості, віра та повага до культурно-історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, законодавства України та законодавства держави значок; підвищення престижу військової служби; формування умінь визнавати зв'язок між особистою свободою, правами особистості та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі бажання брати участь у процесі державотворення, уміння визначати форми та методи участі у життєдіяльності громадянського суспільства; розвиток толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; виховання найкращих рис українського менталітету – працьовитість, свобода, справедливість, доброта, чесність, шанобливе ставлення до природи; формування культури мовлення тощо.

Основними принципами патріотичного виховання є: принцип національної спрямованості, принцип самоадекватності і саморегуляції, принцип полікультурності, принцип соціальної відкритості, принцип історичної і соціальної пам'яті, принцип міжпоколінної наступності. Найвищою формою патріотизму є почуття любові до Батьківщини, готовність терпіти муки й навіть іти на смерть заради неї. Патріотичне виховання – це виховання, яке передбачає формування патріотичних почуттів, вироблення ідеалу служіння народові та готовності захищати Батьківщину.

Різноманітні аспекти патріотичного виховання особистості висвітлювалися у працях видатних педагогів Г. Ващенко, О. Духновича, І. Огієнка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Проблему формування патріотичних почуттів молодших школярів та національної самосвідомості розглядали також українські науковці, серед яких І. Бех, Т. Бондаренко, В. Борисов, О.

Вишневський, Т. Гавлітіна, О. Коркишко, М. Стельмахович, Б. Ступарик; О. Стьопіна, К. Чорна та ін.

Під патріотизмом ми розуміємо духовно-моральний принцип життєдіяльності особистості, який характеризується відповідальним ставленням людей до рідного краю, до Батьківщини, до народу, це активна праця на благо Вітчизни, примноження її багатства, розбудова науки та культури, захист свободи та честі своєї держави. У визначенні поняття «патріотизм» ми будемо опиратися на ідеї І. Беха, який стверджує, що патріотизм – це любов до Батьківщини, свого народу, турбота про його благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити їй захищати її, розділити свою долю з її долею. Структура патріотизму може бути розглянута через категорії ставлення: до себе, до інших, до Батьківщини, до національних цінностей.

У своємк дослідженні ми поділяємо думку вчених про те, що патріотичні почуття відображають ставлення особистості до своєї держави, її минулого, майбутнього та сьогодення. Складовими патріотичних почуттів є: почуття належності до своєї держави та її народу; почуття гордості за успіхи держави; повага до історії, культури, традицій, вірувань, менталітету; захоплення героїчними подвигами минулого та сучасності; любов до рідної природи; шанування рідної мови, традицій, звичаїв, обрядів своєї країни; ностальгія при розлуці з Батьківщиною; неприязнь до всього антиукраїнського; почуття національної гідності.

Початкова школа визначає основу формування патріотизму. У цей період діти повинні отримати елементарні знання про свою Батьківщину, її історію та сучасність. Використовуючи адекватні методи і прийоми, вчителі мають виховувати у молодших школярів почуття любові до Батьківщини, почуття

обов'язку та відповідальності перед нею. Найбільшу увагу варо присвятити формуванню способів поведінки у дітей цього віку, що дозволять виявляти любов до Батьківщини та відчуття обов'язку у повсякденному житті.

Ми вважаємо, що результатом виховної роботи буде розвиток якостей і рис, які відбивають патріотичні почуття та погляди молодшого школяра: пошана до національних і державних символів, любов до рідного краю, до рідних місць, рідної мови, чемне ставлення до батьків, старших у сім'ї, вчителів, захисників та ветеранів війни; інтерес до історії рідного краю, героїчного минулого країни, до життя прославлених земляків; пошана до пращурів, до героїв Батьківщини, знання місць загиблих воїнів та пам'ятників, догляд за ними; пошана до народних і релігійних традицій, звичаїв, національних і родинних свят та дотримання їх; дбайливе ставлення до національних багатств, рідної природи; до праці батьків та українського народу; громадська активність, поняття про захист честі й гідності Батьківщини, гордість за свою Вітчизну; уміння виявляти волю, доброзичливість, правдивість, старанність, ініціативність, працьовитість, наполегливість, самостійність, творчу активність, почуття відповідальності.

Для визначення сформованості патріотичних почуттів молодших школярів за основу нами було взято загальновідомі в практиці виховання та психолого-педагогічній літературі рівні вихованості учнів. Показниками патріотичної вихованості є: пошана до національних і державних символів; інтерес до історії рідного краю, героїчного минулого країни, до життя прославлених земляків; любов до рідного краю, до рідних місць, рідної мови; чемне ставлення до батьків, старших у сім'ї, вчителів; пошана до пращурів, до героїв Батьківщини, знання місць знаходження могил та пам'ятників, догляд за ними; пошана до народних релігійних традицій, звичаїв, національних і родинних свят та дотримання їх; дбайливе ставлення до національних багатств, рідної природи, до праці батьків та українського народу; громадська активність, поняття про захист честі та

гідності Батьківщини, гордість за свою Вітчизну; уміння виявляти волю, доброзичливість, правдивість, старанність, ініціативність, працьовитість, наполегливість, самостійність, творчу активність, почуття відповідальності та інші.

На основі критеріїв, показників та відповідно до вікових особливостей учнів початкової школи нами виокремлено такі рівні сформованості патріотичних почуттів молодших школярів: високий, середній та низький. За результатами констатувального етапу експерименту нами було виявлено стан сформованості патріотичних почуттів у сучасних молодших школярів за окремими показниками. Зазначимо, що переважна більшість молодших школярів має середній та низький рівень патріотичної вихованості, що свідчить про необхідність подальшого поглиблення роботи у цьому напрямку.

У другому розділі дослідження нами було визначено практичні засади реалізації завдань патріотичного виховання у процесі позаурочної роботи молодших школярів та шляхом доцільного використання змісту навчальних дисциплін у вихованні патріотичних почуттів молодших школярів.

Найефективнішими формами організації позаурочної роботи з патріотичного виховання є: свята (сімейні, народного календаря, державні, релігійні); екскурсії та походи (краєзнавчі, історичними місцями, в природу тощо); бесіди, зустрічі з воїнами ЗСУ, відомими людьми, волонтерами; виставки, конкурси, вікторини, створення музейних експозицій, догляд за могилами, надання допомоги членам родин воїнів, ветеранам, людям похилого віку, дітям-сиротам тощо. Виявилось доцільним використання розроблених та проведених таких форм позаурочної роботи: виготовлення «Родинного альбому»; участь у проєкті «Я і моя родина»; проведення години спілкування патріотичного спрямування «З Україною в серці» та морально-етичної бесіди до всесвітнього дня хліба; організація вікторини до Дня українського козацтва; конкурсу «Ми

чуємо тебе, Кобзарю, крізь віки»; проведення свята Матері та Дня Миру тощо.

Ми вважаємо, що цілеспрямоване використання змісту навчальних дисциплін є важливою умовою виховання патріотичних почуттів молодших школярів. Це може здійснюватися через різноманітні типи уроків з розглядом тем, які спонукають дітей до вивчення та розуміння своєї історії та культури. Крім того, важливим аспектом на таких уроках є формування у дітей позитивного ставлення до своєї країни, яке включає в себе готовність служити, відчуття гордості за успіхи країни та бажання працювати на її розвиток. Це можливо через практичні дії, інтерактивні завдання та проєкти, які зацікавлюють дітей та допомагають їм засвоїти цінності патріотизму. У роботі ми пропонуємо конкретні приклади завдань для формування патріотичних почуттів молодших школярів на уроках англійської мови, математики, образотворчого мистецтва, а особливо на уроках української мови та літературного читання.

Досвід реалізації завдань патріотичного виховання з учнями молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності та в процесі проведення різних типів уроків показав позитивні результати. Встановлено, що активне вивчення національно-культурної спадщини українського народу через ігри, дискусії та інтерактивні методи сприяє формуванню патріотичних почуттів у молодших школярів.

Результати впровадження форм та методів патріотичного виховання молодших школярів в практику роботи школи І ступеня, порівняні на констатувальному та контрольному етапах експерименту, показали позитивні зміни у сформованості патріотичних почуттів у молодших школярів. Виявлено, що застосування вказаних методів сприяє зростанню кількості учнів з високим рівнем патріотичної вихованості та зменшенню кількості учнів із низьким рівнем.

У підсумку, дослідження патріотичного виховання молодших школярів виявилось надзвичайно актуальним і важливим у контексті сучасних викликів, з

якими стикається суспільство. Чітко визначено, що патріотизм не лише є ключовим аспектом формування цілісної особистості, але й відіграє роль «інтегратора» різних етнічних груп у національну спільноту. Ефективне патріотичне виховання потребує комплексного підходу, включаючи позаурочні заходи, використання навчальних дисциплін, соціально-значимі проєкти та різноманітні форми та методи виховної роботи. Продовження досліджень у цій сфері та поширення позитивного досвіду сприятимуть підвищенню національної свідомості та формуванню патріотичних цінностей серед молодого покоління, що є важливим для майбутнього розвитку українського суспільства.

Проведене дослідження, безумовно, не вичерпує всіх проблем, пов'язаних з вихованням патріотизму. Важливими для дослідження залишаються проблеми формування патріотичних почуттів у процесі краєзнавчої роботи, ширше залучення до реалізації завдань патріотичного виховання молодших школярів батьків. Вважаємо за доцільне створення цілісної системи патріотичного виховання в позаурочній діяльності. Подальшого дослідження потребують: підготовка вчителів, вихователів груп подовженого дня, керівників гуртків патріотичного спрямування до організації діяльності з патріотичного виховання в освітньому процесі початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамчук О. В., Фіцула М. М. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2008. 136 с.
2. Авдіянц Г., Кузякіна М. Порівняльний аналіз підходів до громадянського виховання школярів в Україні та Німеччині. Вісник Інституту розвитку дитини. URL: http://www.stattionline.org.ua/pe_dagog/85/15449-porivnyalni-j-analiz-pidxodi-v-dogromadyanskogo-vixovannya-shkolyariv-v-ukra%D1%97ni (дата звернення 10.02.2024)
3. Артеменко Леся. Сучасне розуміння патріотичного виховання. *Педагогічний альманах : збірник праць молодих науковців.*: відп. ред. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 1. С. 9-13.
4. Бех І.Д., Чорна К.І. Програма українського патріотичного виховання дітей та молодших школярівської молоді. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12-13. С. 26-37.
5. Бех І.Д. Від волі до особистості. К.: Україна-Віта, 1995. 220 с.
6. Богуш А. Патріотичний вектор образу Батьківщина в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. *Рідна школа*. 2017. №1-2. С. 27-30.
7. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: *методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]*. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
8. Бондаренко Н. Ідеї українських інтелектуалів як підложжя національно-патріотичного виховання. *Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики*. Суми: КЗ Сумський ОППО, 2022. С. 1–13.

9. Боришевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 144–150.
10. Ванєєв О. Н. Патріотичне виховання. *Можливості муніципальної політики*. 2010. № 2. С.83-92
11. Васильченко С.М. Форми, методи і засоби національно-патріотичного виховання дітей та молоді в сучасних умовах. URL : www.pbuv.gov.ua/old_rn/Natural/Vznu/.../129-135.pdf. (дата звернення 10.02.2024).
12. Ващенко Г. Виховний ідеал. Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Полтава: *Полтавський вісник*, 1994. 192 с.
13. Вертій О. Методика вивчення української літератури на сучасному етапі: основні ознаки і поняття. *Дивослово*. 2012. № 3. С. 23-27.
14. Вишневський О. Концепція демократизації українського виховання. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. *Педагогічні концепції*. Київ : Школяр, 1997. С. 78-122.
15. Вишневський О. Сучасне українське виховання: *Педагогічні нариси*. Львів: Львів. наук.-метод. ін-т освіти, Львів. обл. пед. т-во ім. Г. Ващенка, 1996. 238 с.
16. Волкова Н. П. Педагогіка: навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене, доповнене. Київ : «Академвидав». 2007. 608 с.
17. Вугрич В.П. До питання про природу і сутність патріотизму. *Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах: матеріали звітної науково-практичної конференції*. Київ : Наукова Думка, 2015. 234 с.
18. Гончаренко С.У. Концепція позакласної виховної роботи загально-освітньої школи. *Рідна школа*. 1991. № 5. С. 50-55
19. Гринчук С. О. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у початковій школі в 2015-2016 н. р. URL: <http://pochclass>.

- ucoz.ru/2015/2016/serpen2015/metodichni_rekomendaciji_shhodo_nacionalno-patriot.pdf (дата звернення 10.02.2024).
20. Грищенко С.В. Самовиховання особистості. Монографія. Чернігів : ЧНПУ, 2009. 252 с.
21. Демешкевич В.А. Особливості патріотичного виховання молоді в контексті розвитку сучасного суспільства. URL : www.managment.kr.sch.in.ua/naukovo-praktachna_internet-K . (дата звернення 10.02.2024).
22. Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). К.: МО, 1993. 121 с.
23. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: Затвердж. постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL : <http://www.osvita.org.ua>. (дата звернення 10.02.2024)
24. Довідник з українського слововживання: за матеріалами засобів масової інформації (Друге доповнене видання). Київ: Вид. центр «Просвіта», 2003. 160 с.
25. Долецька С. Основні етапи патріотичного виховання молодших школярів засобами краєзнавчої роботи. *Молодь і ринок*. 2014. № 3. С. 106-112.
26. Духнович О. Народна педагогіка. Твори в 4 т. Прянів, 1967. Т.2. 734 с.
27. Єрмоленко Н. І. Формування національно-патріотичних якостей молодших школярів загальноосвітньої школи. URL : http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/40663/ (дата звернення 10.02.2024)
28. Жадан М.Н. Виховуємо патріотів художнім словом. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2012. № 15. С. 21-26
29. Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді. *Теорія та методика управління освітою*. №10. 2013. С. 24-28.
30. Захаренко С., Коваленко О. Формування громадянина-патріота у педагогічній системі О.А.Захаренка. *Рідна школа*. 2013. № 6. С. 36-40.

- 31.Ігнатенко П. Р., Поплужний В. Л., Косарева Н. І., Крицька Л. В. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навчально-методичний посібник: монографія. Київ : Інститут змісту і методів навчання, 1997. 252 с.
- 32.Калакура Я. Формування українського патріотизму: історичне та історіографічне підґрунтя. *Українознавство*. 2008. № 2. С. 222-225.
- 33.Кіт Г. Г., Тарасенко Г. С. Українська народна педагогіка. Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : ПП “Едельвейс і К”, 2008. 302 с.
- 34.Киричук О.В. Концепція виховання підростаючих поколінь суверенної України. *Рідна школа*. 1991. № 5. С.45-50.
- 35.Кловак Г., Ткаченко В. Формування етнічної самосвідомості школярів – важлива проблема сучасної національної школи України. *Учитель*. 2000. №1-3. С. 38-40.
- 36.Клюніна Н. Актуальність національно-патріотичного виховання на уроках іноземної мови. *Формування патріота в вимірі революції гідності та пріоритетів*. Суми: КЗ СОІППО, 2017. С. 114-119.
- 37.Кобрій О.М., Чепіль М.М. Методика позаурочної діяльності: навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. Дрогобич : Відродження, 2009. 150 с.
- 38.Комарівська Н.О., Колеснік К.А., Імбер В.І., Казьмірчук Н.С. Підготовка вчителя початкових класів до морального виховання молодших школярів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. Вінниця : ТОВ «Друк плюс». 2023. Вип. 69. С.87-95.
- 39.Комарівська Н.О. Шляхи розкриття морального потенціалу текстів для дитячого читання. *Perspectives et mise en oeuvre de l'innovation dans le domaine scientifique: collection de papiers scientifiques «ЛОГОЕ» avec des*

- matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale (Vol. 2), 20 septembre, 2019. Geneve, Suisse Plateforme scientifique européenne. P. 35-39.
40. Концептуальні засади українського патріотичного виховання дітей та молодших школярівської молоді / Ін-т проблем виховання НАПН України; [авт.: Бех І. Д., Чорна К. І.]. Київ : [б. в.], 2015. 28 с.
41. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16. 06. 2015 р. № 64. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ (дата звернення 10.02.2024).
42. Кон И. С. Психология предрассудка. Новый мир. 1969. №9. С.186-193.
43. Коркішко О.Г. Патріотичне виховання: досвід сучасної школи. URL : <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://eprints.zu.edu.ua/1942/1/7.pdf>.
44. Коркішко О.Г. Виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Луганськ, 2004. 244 с.
45. Коркішко О.Г. Патріотичне виховання молодших школярів: Методичний посібник // За заг. ред. проф. В.І. Сипченка. Слов'янськ. Видавничий центр СДПУ. 2006. 99 с.
46. Котенко Н. Та земля мила, де мати народила. *Учитель початкової школи*. 2015. №4. С. 39-41.
47. Куля О. Патріотичне виховання молодших школярів на традиціях українського народу. *Виховна робота в школі*. 2017. №2. С.7-11.
48. Лапшина І., Комарівська Н., Франчук Н. Літературна освіта дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в контексті естетичного виховання. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. Вип. 59. ТОВ Нілан ЛТД, 2020. 83-88.

- 49.Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальн. посібн. / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. Харків: ОВС. 2002. 400 с.
- 50.Луговська С. О. Виховання патріотичних цінностей – пріоритетне завдання сучасної української школи. *Виховна робота в школі*. 2013. № 8. С. 14–18.
- 51.Любчак Л.В. Педагогічні умови підготовки майбутніх педагогів до роботи з батьками молодших школярів у контексті ідей «Нової української школи». *Нова українська школа в умовах викликів сучасності: зб. тез доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 11 квітня 2019 року / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 213-216.
- 52.Любчак Л. В. Професійні компетентності педагога нової української школи. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. 2020. № 61. С. 140-145
- 53.Любчак Л.В., Латуша Н.В., Ковалько І.Б. Проблема вибору форм патріотичного виховання молодших школярів: реалії сьогодення. *Патріотичне виховання в освіті та соціальній роботі: уроки минулого та сучасний погляд. Матеріали міжвузів. наук.-практ. конф.* (Хмельницький, 22 лютого 2024 року) : Хмельницький: ПП «А.В.Царук», 2024. С. 128-131
- 54.Ляшко Л. Виховання патріотичних почуттів молодших школярів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського. *Школа першого ступеня: теорія і практика*: Зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький, 2002. Вип. 4. С.204-218.
- 55.Лящук Л. Виховувати патріотів Батьківщини змалку. *Початкова шк.* 2016. № 9. С. 52-53.
- 56.Макаренко А. С. Трудове виховання. Взаємини, стиль тон у колективі. Твори: У 7 т. К. : Рад. школа, Т. 5. 1954. С. 173-205.

57. Макаренко А.С. Методика воспитательной работы. К.: Рад.шк., 1990. 366 с.
- 58.Макогон Т. І., Пономаренко Т. В. Патріотичне виховання молодших школярів; Департамент науки і освіти Харків. облдержадмін., Комун. закл. «Харківський спеціальний навчально-виховний комплекс ім. В. Г. Короленка» Харків. облради. Текст. Харків, 2015. 31 с.
- 59.Марковець В. Виховання патріотичної особистості в умовах становлення незалежної держави: державно-управлінський аспект. *Збірник наукових праць. «Ефективність державного управління»*. 2015. Вип. 43. С. 116-122.
- 60.Матящук В.П. Сучасне патріотичне виховання в школах України: навч. посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 384 с.
- 61.Маханько О. Б. Реалізація концепції національно-патріотичного виховання: дошкільний навчальний заклад – початкова школа. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 3. С. 38-42.
- 62.Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах (Додаток до наказу МОН України від 16.06.2015р. № 641, витяг). *Учитель початкової школи*. 2015. №8. С. 8-10.
- 63.Міма Н. О. Патріотичне виховання молодших школярів як пріоритетний напрям національної системи виховання. *Педагогічний альманах : зб. наук. пр.* / Комун. вищ. навч. закл. «Херсонська академія неперервної освіти» Херсон. облради. Херсон, 2013. Вип. 19. С. 19-24.
- 64.Михальченко Н. В. Патріотична рефлексія особистості молодшого школяра як соціально-психологічний феномен. *Наука і освіта : наук.-практ. журнал*. 2010. № 2. С. 37-41

65. Національно-патріотичне виховання як пріоритетний напрямок виховного процесу в закладах позашкільної освіти. *Збірник «Грані науково-технічної творчості Запорізької області»*. № 2 (2019). Запоріжжя, 2019. С. 4-5.
66. Нетудихатка А. П. Форми, методи і засоби патріотичного виховання у початковій школі. *Початкове навчання та виховання*. 2015. № 34/36. С. 2-9.
67. Оришко С. П. Структура і зміст патріотичного виховання молодших школярівської молоді. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Ю. Федьковича* : зб. наук. праць. Чернівці, 2006. Вип. 308 : Педагогіка та психологія. С. 87-94.
68. Основні орієнтири виховання молодших школярів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України / Наказ МОН України від 31.10.2011 №1243. URL : <http://www.moippro.mk.ua>. (Дата звернення 18.02.2024)
69. Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина. *Шлях освіти*. 2002. № 1. С. 9-14.
70. Прасол Д. В. Психологічні аспекти патріотичного виховання молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки : зб. наук. пр. / МОН України, Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. Миколаїв, 2015. № 2. С. 148-151.
71. Рашупкіна С.О. Формування національної свідомості молодших школярів на заняттях у ГПД. *Вихователю ГПД. Усе для роботи*. 2013. №1 (13) С. 2-19.
72. Руденко Ю. Патріотичне виховання молодших школярів: концепція. *Освіта*. 2001. 22-29 серп. С. 10-15.

- 73.Руденко, О. В. Втілення концепції національно-патріотичного виховання у систему навчально-виховної роботи початкових класів. *Інноваційні технології виховання патріотизму дітей та молодших школярівської молоді* : зб. матеріалів обл. наук.-практ. інтернет-конф. / [авт.упоряд. Ю. М. Зоря]. Черкаси, 2016. С. 130–134.
- 74.Русова С. Вибрані педагогічні твори у 2-х т. К. : Либідь, 1997. Т.2. 320 с.
- 75.Світельська-Дірко, С. В. Патріотичне виховання молодших школярів засобами казки у творчості В. О. Сухомлинського. *Постметодика*. 2013. № 4. С. 60-63.
- 76.Сироватський С. Роль і значення православ'я у патріотичному і громадянському вихованні молоді в Україні: Духовні цінності. *Православний вісник*. 2004. № 1. С. 55-56.
- 77.Сковорода Григорій. Дослідження, розвідки, матеріали: Збірник наукових праць. К.: Наукова думка, 1992. 382 с.
- 78.Стельмахович М.Г. Виховний ідеал української народної педагогіки. Початкова школа. 1994. № 2. С. 3–6.
79. Стельмахович М.Г. Українська етнопедагогіка / Українознавство: Посібник / Уклад.: В.Я.Мацюк, В.Г.Пугач. К.: Зодіак, ЕКО, 1994. 399 с.
80. Стельмахович М. Українська родинна етнопедагогіка – наука про взаємини батьків і дітей. Родинні взаємини і проблеми виховання дітей: Збірник статей / С. Карпинець, Б. Кіндратюк, Л. Ковальчук та ін. / За ред. В.Костіва. Івано-Франківськ, 1995. 48 с.
81. Стельмахович М.Г. Виховні цінності традиційної української родини. Цінності освіти і виховання. Наук. метод. збір. / За заг. ред. О.В. Сухомлинської. К., 1997. С. 129-132.
82. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. К.: ІЗМН, 1997. 232 с.
83. Стельмахович М., Гуменко В., Дробноход М., Кононенко П., Погрібний

- А., Руденко Ю., Скрипиць М. Утверджуймо ідеологію патріотизму і державотворення (Відкритий лист Президії АПН України та Міністерства освіти України). Освіта, 29 квітня – 6 травня, 1998. С. 3.
84. Степанченко Л. А. Роль національно-патріотичного виховання у формуванні духовно морального світогляду школярів. URL : <http://www.osvita.org.ua>. (дата звернення 15.04.2024)
85. Сухомлинська О. Патріотизм як цінність : погляд на історію і сьогодення / О. Сухомлинська. *Шлях освіти*. 2010. № 2. С. 10-14.
86. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: у 5т. К.: Радянська школа. 1976. Т.3 С.7-279.
87. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибр. твори: В 5-ти т. К.: Рад. школа, 1979. Т.1. С. 59-218.
88. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві. Вибр. твори : У 5-ти т. К. : Рад. школа, 1976. Т. 2. С. 419-655.
89. Сухомлинський В.О. Рідне слово. Вибрані твори : У 5-ти т. К. : Рад. школа, 1977. Т. 3. С. 201-205.
90. Сухорукова В.М. Як виховати патріота: монографія. Харків.: Вид-во «Ранок», 2015. С. 3-27.
91. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні. Вибрані педагогічні твори в 2 т. К.: Рад. школа, 1983. Т.1. С. 43-123.
92. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. / Редкол.: В.М.Столетов (голова) та ін. К.: Рад. школа, 1983. Т. 2. 360 с
93. Філіпчук Г. Г. Національна освіта: особистість і суспільство: монографія Чернівці: Зелена Буковина, 2013. 844 с.
94. Чорна К.І. Патріотизм – духовна цінність молодих громадян України. *Цінності освіти і виховання*. Науково-методичний збірник / За заг. ред. О.В.Сухомлинської. К., 1997. С. 209-212.

95. Чорна К.І. Зміст патріотичного виховання школярів в умовах державотворчого процесу в Україні. *Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах*: Матер. звітної науково-практичної конференції. К., 1999. С. 12-14.
96. Чорна К.І. Основні пріоритети у вихованні національної самосвідомості і громадянської культури старшокласників. *Педагогіка і психологія*. 1994. № 1. С. 125-132.
97. Чорна К. І. Патріотизм молоді в контексті національних інтересів української держави. *Проблеми виховання і навчання в сучасних соціально-економічних умовах* : [зб. наук. пр.]. Херсон, 2003. Вип. 34. С. 110–114.
98. Чумарна М.І. Мандрівка в українську казку. Початкова школа. 1994. №1. С. 9-13.
99. Iryna Lapshyna, Lyudmila Lyubchak. Using the Technology of Collective Game Communication in the Process of Forming the Diamonological Competency of Primary School Pupils. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. Volume II. School Pedagogy. Preschool Pedagogy. May 24th -25th, 2019. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies. 2019 . P. 267-279
100. Connor W. Ethnonationalism. The Quest for Understanding. Princeton (N.J.), 1994.